

ABC dokumentarnega filma - A

Dokumentarni film: značilnosti, vrste in trendi

Predavateljica: Barbara Kelbl, Kinodvor

november. 2020, Ljubljana

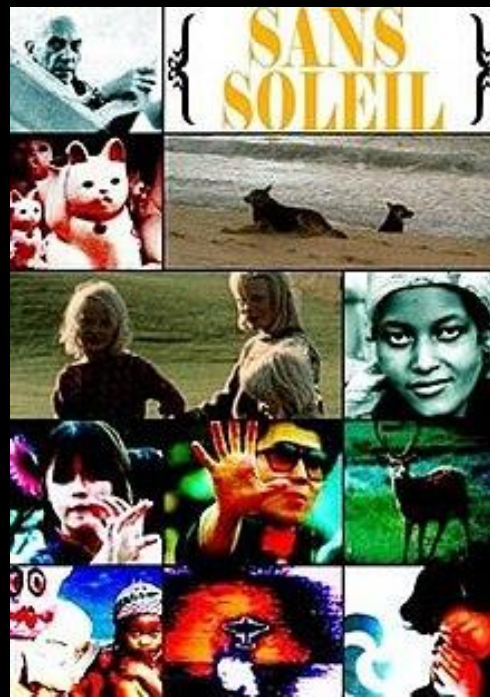

Naložbo sofinancirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada in Republika Slovenija.

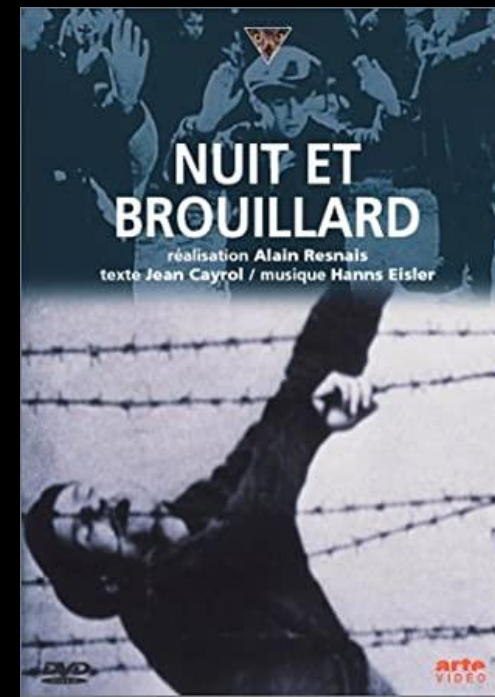
Kaj je dokumentarni film?

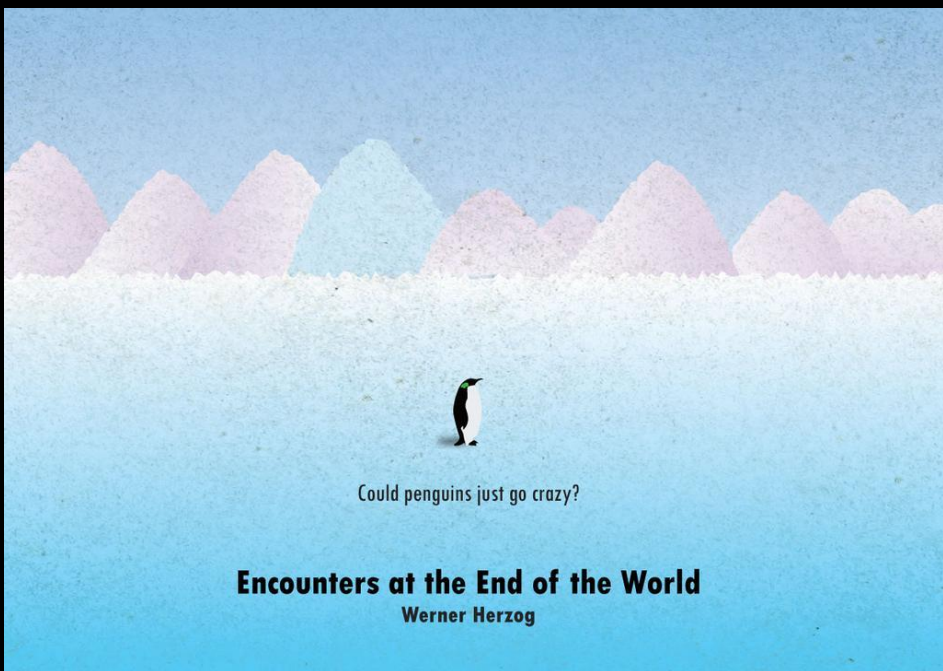
Medena dežela (2020)

Brez sonca (Marker, 1983)

Noč in megla (Resnais, 1956)

Srečanja na koncu sveta (Herzog, 2007)

Zdravi ljudje za razvedrilo (Godina, 1971)

Dom, ljubi dom (Prettner, 2016)

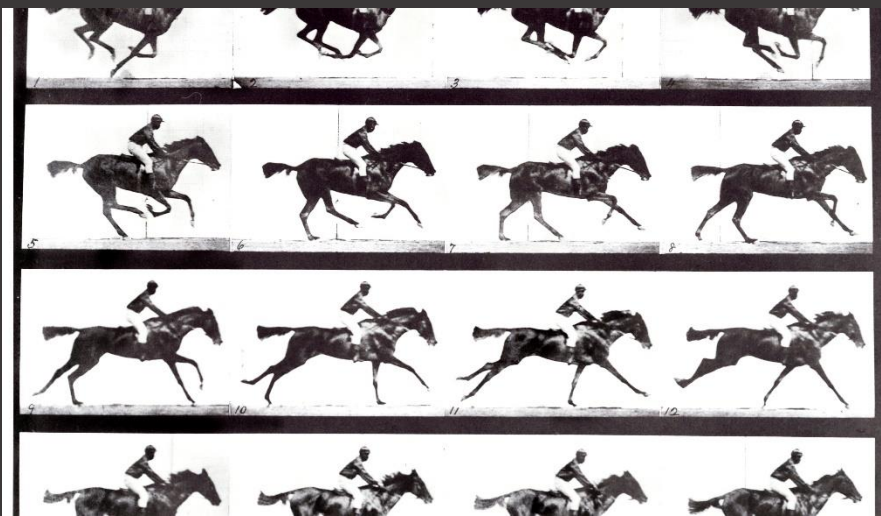
Boj za (Gačić, 2014)

Sonita (Ghaemmaghami, 2015)

V letu hip hopa (Petković, 2010)

Muybridge

Odhod delavcev iz tovarne
(Lumière, 1895)

Karol Grossman

Nanook s severa (Flaherty, 1922)

V kraljestvu zlatoroga (Ravnik, 1931)

Triumf volje (Riefenstahl, 1935)

Kaj je dokumentarni film?

- igrani – dokumentarni – animirani – eksperimentalni
- samoumevnost
- neopredeljivost
 - Kaj je tisto zaradi česar sklepamo, da gre za dokumentarni film?
 - Vsebina?
 - Način pripovedi?
 - Drugačna kamera?
 - Odsotnost igralcev?
 - Da je resničen?
 - Ker je kot tak označen?
 - Ker ga drugače gledamo?

Označevanje

- oznaka filma (špica), opis, ločeni festivali, ...: usmerja naša pričakovanja.
- Izvor besede in uporaba v vsakdanjem govoru: dokument, dokumentirati, dokumentarno
- druga poimenovanja „dokumentarnega filma“ utrjujejo predstavo o tem, kaj naj bi ta film bil:
nefikcijski film (non-fiction),
neumišljeni film (Filip Robar Dorin), **neigrani film** ...

Dziga Vertov:
Prava filmska umetnost »vodi mimo
filmskih igralcev, preko studijskih streh v
življenje, v pristno realnost«

Dokumentarni film je kreativna obravnava
realnosti.

John Grierson

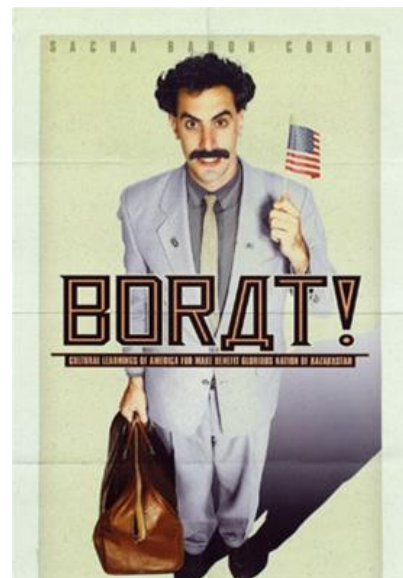
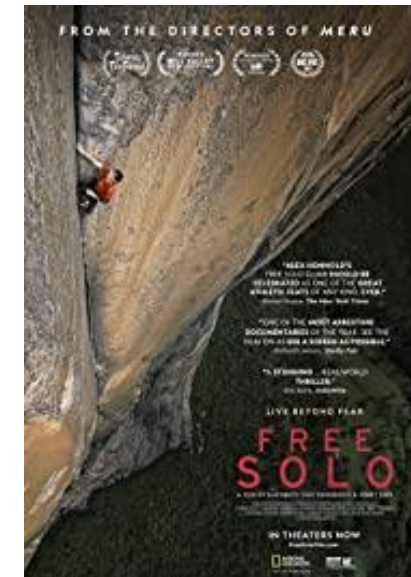
Opredelitev: razmerje do realnega

- »Dokumentarni film ... izhaja iz **realnosti** in prikazuje **stvarne osebe v njihovih okoljih**.« (Kavčič, Vrdlovec, 1999)
- »Dokumentarni film govori **o svetu okoli nas** /.../ V njem vidimo **ljudi, prostore, dogodke**, ki bi jih lahko videli tudi sami, izven kina.« (Nichols, 2001)
- »Označitev filma (kot dokumentarnega), nas vodi v pričakovanje, da **osebe, prostori in dogodki**, ki so nam pokazani, tudi **dejansko obstajajo**« (Bordwell, Thomson, 2008)

Skupne prvine:

realnost – resnične osebe – okolja, ki dejansko obstajajo
– dogodki, ki so se zares zgodili

Razmerje do igranega

- Resnične osebe?
- Po resničnih dogodkih?
- V njihovem okolju?
- Življenje kot ga lahko vidimo sami?

Kaj je dokumentarni film?

- Opredelitev nastaja na presečišču med:

USTVARJALEC – FILM - GLEDALEC

- Ni le **filmski objekt**, ampak tisto, kar **žene ustvarjalca** k njegovemu oblikovanju, in tisto, kar v njem sprejme **gledalčev pogled**.
- Zaznamujejo ga **nameni ustvarjalca** in **pričakovanja gledalca**.
Dokumentarni film je **manj stvar, kot je izkušnja**. Je stvar posebnega dokumentarnega pogleda.

Motivi ustvarjalca / pričakovanja gledalca

Dokumentarni film

- zanimajo nas ljudje in svet, kakršni so
- informirati, analizirati, razumeti, razkriti, zavzeti se, prikazati, izpostaviti, predstaviti, primerjati, prepričati, ...
- navdih: realni svet

Igrani film

- zanimajo nas zgodbe
- zabavati, prestrašiti, navduševati, ganiti, zapeljati, kratkočasiti, pripovedovati, ...
- navdih: imaginarni svet ali imaginacija realnega sveta

Prekrivanje tudi tu.

Dokumentarni načini reprezentacije (Bill Nichols)

1. razlagalni (ekspozicijski)
2. opazovalni (observacijski)
3. participatorni (interaktivni)
4. performativni
5. refleksivni
6. poetični

- Najpogosteje navajana delitev tipov dokumentarnega filma. Neke vrste kanon.
- Shematizira, praviloma prekrivanja, več načinov prisotnih v enem filmu.
- Kritike, slabosti, nedoslednosti.

-> bolj kot „tipi“ dokumentarcev -> načini reprezentacije / pripovedi / način, na katerega avtor predstavlja stvarnost v danem trenutku, in način, kako to predstavlja gledalcu

1. Razlagalni (ekspozicijski) način

- osrednji element: razlaga, informiranje
- pogosto: vsevedni komentar (Voice of God) ali strokovni narator
- analitična struktura
- fotografski materiali, arhivska gradiva, grafične in slikovne ponazoritve, strokovnjaki, pričevalci, ...
- videz objektivnosti, uravnoveženosti

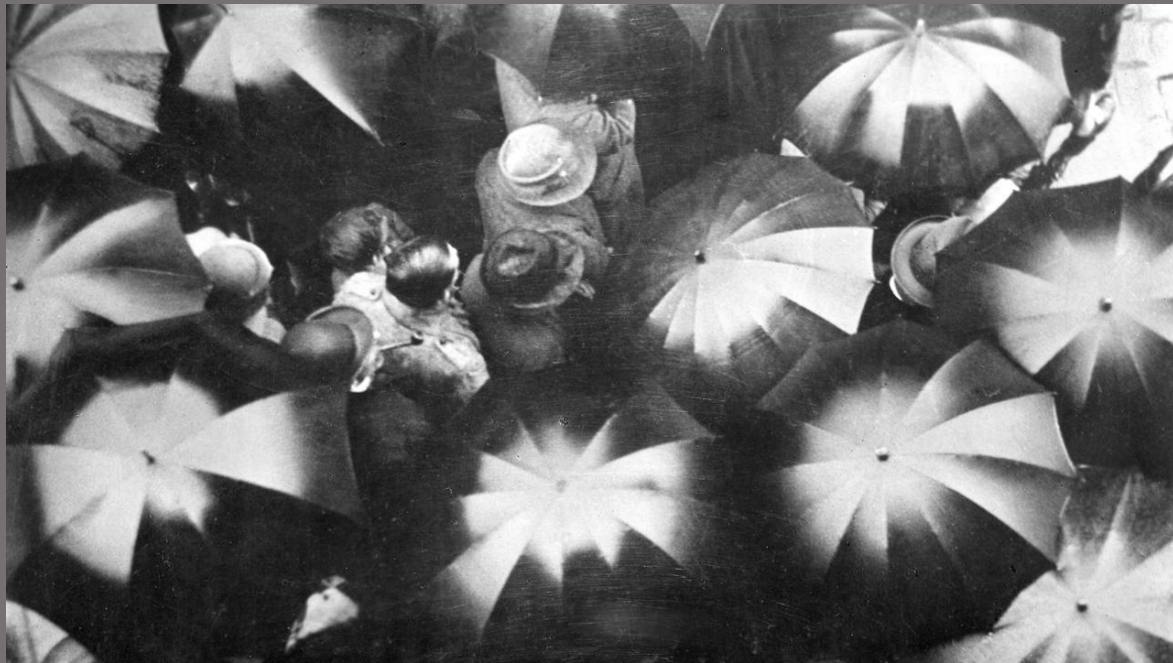
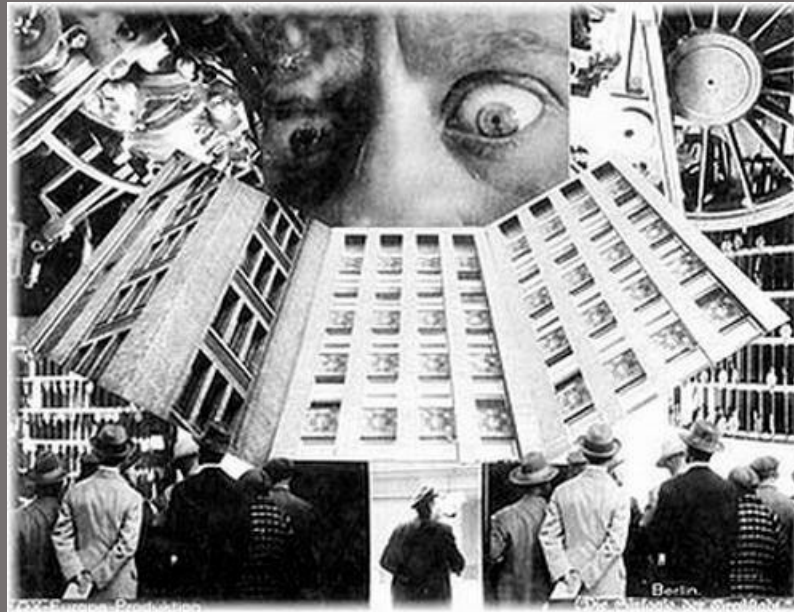
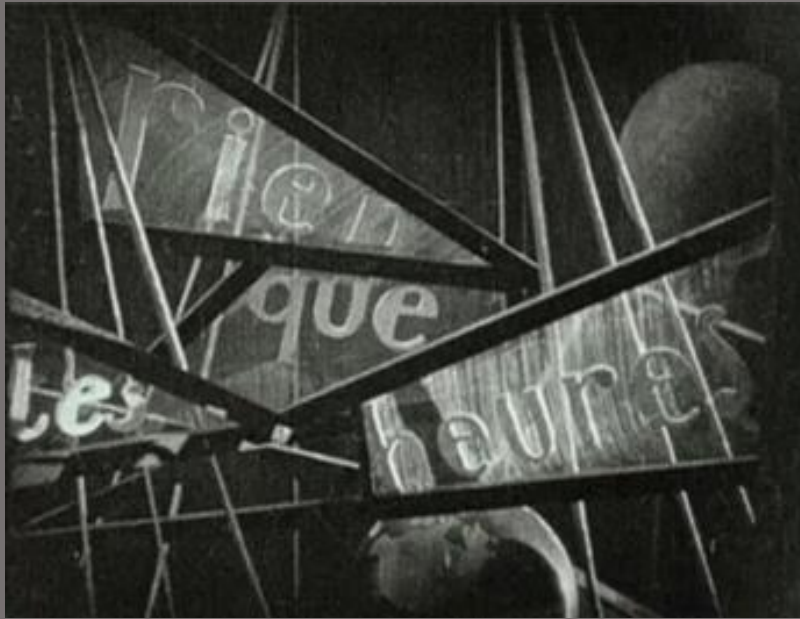
- zelo pogosta oblika
- pogosto kritiziran, čeprav tudi v tem žanru izjemna dela

2. Poetični način

- v središču avtorsko videnje realnosti
- v osredju vzdušje, občutje, ne informacija
- izrazne možnosti filma, igra, eksperiment, zvok, vizualno, ritem
- subjektivne impresije, fragmenti, asociacije

V jedru dokumentarnega filma je subjektivnost ustvarjalca. To je povezano z zavestjo, da resnica ni nekakšna objektivna kategorija ali kvaliteta, ki jo je treba v svetu šele odkriti, marveč posledica človeškega ustvarjanja, interpretacije in nasprotovanja.

- Chris Marker (Šprah: Kinokatedra)

Rien que les heures (Cavalcanti, 1926)
Berlin – simfonija velemesta (Ruttman, 1927)
Zavoljo Nice (Vigo, Kaufman, 1930)
Dež (Joris Ivens, 1929), Most (Joris Ivens, 1927)

AZ

Ocean Cantos (Andrej Zdravič, 2013-2017)

3. Opazovalni (observacijski) način

- osrednji element: posnetek dogajanja
- „muha na zidu“ (fly-on-the-wall)
- ustvarjalec je le opazovalec, ki minimalno posega v dogajanje
- lahke prenosne 16 mm kamere, sinhrono snemanje zvoka -> vpliva na način snemanja, pripovedovanja in teme (zgodnja 1960., direktni film, vpliv do danes)
- občutek neposrednosti – „dokumentarni posnetek“
- ideja „čistega filma“
- kritike

Drew,
D. in A. Maysles,
Pennebaker

Titicutske
norčije

High School
1968

Law and Or...
1969

Hospital
1970

Basic Training
1971

Manjka mi
Sonja Henie

Essene
1972

Juvenile Court
1973

City Hall
2020

The Summer
House
2018

Monrovia,
Indiana
2018

Ex Libris: The
New York P...
2017

In Jackson
Heights
2015

National
Gallery
2014

At Berkeley
2013

Ain't
Misbehavin
2013

Crazy Horse
2011

Ne verjamem, da obstaja en sam pravi način ali pa nabor pravil, kako delati filme. Pomembno je, kaj deluje ustvarjalcu, in, teoretično gledalci. - Frederick Wiseman

3. Participativni (interaktivni) način

- „muha v juhi“ (fly-in-the-soup)
- posledica enakih sprememb pri snemanju v 1960., v Franciji,
- Cinéma vérité (Edgar Morin, Jean Rouché; navdih Vertov: Kino pravda)
- ustvarjalec vstopa v dogajanje, da lahko pride do resnice, kamera kot orodje resnice: ne beleži sveta, ampak ga soustvarja

Skupno z opazovalnim/direktnim filmom: snemanje na lokaciji, običajni ljudje (ne-igranci), vsakdanje situacije in dialogi, kamera v roki, naravna svetloba, tematski premiki ...

Kronika poletja (Rouch, Morin, 1961)

4. Performativni način

- izhaja delno iz participativnega, se v marsičem prekrivata
- v središču avtorjeva osebna izkušnja
- ali pa avtor prikazuje širši kontekst skozi svojo osebno izkušnjo
- pomembno filmski ustvarjalci iz marginaliziranih skupin, ki sami želijo povedati svojo zgodbo, ne da so zgolj subjekt v zgodbi drugega
- lahko je prvooseben ali pa je odnos med ustvarjalcem in temo/subjektom zelo viden in izpostavljen

O-ljudeh in vaseh (Varda, JR, 2017)

My Way 50 (Weiss, 2018)

Playing Men (Ivanišin, 2017)

5. Refleksivni način

- v središče zanimanja postavlja film kot tak
- proces nastajanja filma postane viden
- samorefleksiven, samonanašalen: ne sprašuje se le „kaj“ prikazuje, ampak „kako to prikazuje“
- filmi o filmu, filmskih elementih, o filmski reprezentaciji
- dialog z gledalcem: spodbuja ga k kritičnem razmisleku o oblikah reprezentacije in temi, ki je predstavljena

"There are two ways to conceive of the cinema of the Real: the first is to pretend that you can present reality to be seen; the second is to pose the problem of reality. In the same way, there were two ways to conceive cinéma vérité. The first was to pretend that you brought truth. The second was to pose the problem of truth., (E. Morin)

Raznolikost dokumentarnega: tradicionalni žanri

- dokumentarci o naravi
- politični in družbeni, angažirani dokumentarni film
- zgodovinski
- reportažni
- biografski in portretni
- tematski
- osebno izpovedni, dnevniški,
- potopisni, glasbeni, športni ...

- druge, hibridne zvrsti: dokudrame, resničnostne oddaje, televizijske reportaže, izobraževalne oddaje, poglobljeni novinarski prispevki, spletni vlogi,...

Dokumentarna gradiva

- „opazovalni“ posnetki oseb, dogajanja, narave, okolja, dialog ...
- govoreče glave: akterji, priče, strokovnjaki (*talking head*)
- dialog: ustvarjalec v dialogu z akterji, pričami, strokovnjaki
- osebna pripoved (avtor, ki nas vodi skozi zgodbo), tudi esej
- zunanji pripovedovalec (narrator)
- arhivski posnetki (javni, zasebni, ...)
- rekonstrukcije (odprte, skrite)
- vizualni material: fotografije ljudi, dogodkov in predmetov (arhivski in ponazoritveni ...)
- pojasnjevalna grafika (podpisi, pojasnjevalni mednapisi, razlage, ...)
- CGI ponazoritve

- Dokumentarni film uporablja vsa filmska sredstva, ki so na voljo filmu (igranemu, animiranemu in eksperimentalnemu): sinhroni in diegetski zvok, glasba, montaža, barve, osvetlitev, načine snemanja in gibanja kamere, scenografija, maska ...

Motivi, ki ženejo dokumentariste

- Štiri retorično / estetske funkcije dokumentarnega ustvarjanja (Renov)
 1. **posneti, razkriti, ohraniti;**
 2. **analizirati ali izpraševati;**
 3. **prepričati ali promovirati;**
 4. **izraziti.**
- **Realistična tendenca:** želja, da bi se čim bolje razumeli in se približali svetu, kakršnega poznamo
- **Kreativna tendenca:** izraziti se o svetu, kot ga sam vidimo

Grierson: kreativna obravnava resničnosti (1932) ...

Nakaže osnovne dileme, ki vztrajajo do danes.

Sodobni dokumentarni film

Nekaj trendov:

- rast števila dokumentarnih filmov
- dostopnost
 - tehnika in tehnologija (kamere, fotoaparati, telefoni, montažni programi ...)
 - platforme, kjer se filmi lahko predstavijo (festivali, tv kanali, internet, youtube, online streaming, itunes, reddit ...) -> nova občinstva
 - novi načini financiranja (kickstarter, projekti, kjer je film en od izdelkov, ...)
- obilje vizualnega materiala (osebnega in javnega)
- nove tehnične možnosti snemanja (droni, skrita kamera, mikro kamere, ...)
- vseprisotnost vidnega „nič več ni skrito“
(nadzor, a tudi potencial osvobajanja)
- kultura ekshibicionizma

Nekaj trendov: oblike

- rekonstrukcije
- dramatizacija
- v ospredju osebnosti, zgodbe vodijo liki
- izdelana narativna struktura (žanri, ki sledijo naraciji igranega filma, triler, romanca, detektivka, ...)
- zabrisane meje (animirani dokumentarci, igrani dokumentarci, dokumentarne drame, 3D, CGI, ...)
- prehodnost označevanja filmov (ne le načini pripovedovanja, ampak tudi sami ustvarjalci ne opredeljujejo več nujno filmov kot dokumentarnih/igranih...)
- nove / stare oblike (*glej naslednjo stran*)

Nove / stare oblike (Edelstein in drugi):

- verite,
- **raziskovalno novinarstvo**,
- **osebno raziskovanje** (Moore, Spurlock, Sauper ...),
- **osebni esej** (Morris, Varda, Ivanišin),
- antiverite (Morris),
- profili (individualni in okolij, Detropia),
- **tekmovanja** (Spellbound),
- **preizkušnje** (Kevin Mc Donald, Free Solo),
- **arhivski** (na novo montiran arhivski material in govoreče glave),
- **dnevnik/memoar**,
- **odiseja/misterij** (Searching for Sugar Man),
- „performance“ (koncerti, dogodki),
- umetniški,
- narava,
- metadokumentarci,
- lažni dokumentarci & potegavščine (dokumentarci in prank docs)

Nekaj trendov: „dokumentarno“

- hlepenje po resničnosti, dejstvih, koščkih stvarnosti
- poglobljenost vs. instantnosti novičarstva in spletnih medijev
- angažiranost
- glas manjšin in glas upora
- čas kot element filma (trajanje) & hkrati mikrodokumentarci
- dvom v reprezentacijo & post resnična doba (era of post/truth)

Slovenski dokumentarni film

Ustvarjalci, ki jih lahko povabite na pogovor in si ogledate njihove filme:

- Luksuz produkcija
- Želimir Žilnik
- Matjaž Ivanišin
- Vlado Škafar
- Rok Biček
- Maja Weiss
- Boris Petkovič
- Amir Muratović
- Petra Seliškar
- Maja Pretnar
- Andrej Zdravič
- Matej Vranič, Nika Autor, Tomo Križnar, Urša Menart, Dušan Moravec, Matjaž Mrak, Siniša Gačič, Miha Čelar, Žiga Virc, Damjan Kozole, Miran Zupanič, Metod Pevec, Peter Braatz, in mnogi drugi ...
- Karpo Godina, Helena Koder, Žare Lužnik (†), Mako Sajko, Filip Robar Dorin ... tudi mnogi drugi, tudi TV ustvarjalci
- Jože Pogačnik (†), Franci Slak (†)...

Stvarnost je tisto, kar se nahaja pred spoznanjem. Nekaj, kar preprosto je, preden temu podeliš kakršenkoli pomen, čustvo, doživljaj.

Resničnost je potem tvoja interpretacija stvarnosti, ki je lahko zelo nezavedna, lahko gre samo za slutnjo ali čutenje, lahko pa je izrazito zavedna, se pravi že skoraj podobna ideologiji, nečemu, v kar lahko prepričuješ tudi druge oziroma jih poučuješ, iz tega narediš recept.

Resnica pa je doživetje te stvarnosti, nekaj, kar velja samo zate, pa še to samo v trenutku tega konkretnega doživetja.

- Vlado Škafar (v Šprah 2010, 192)